

Genres in het nieuwe *Liedboek*

Deel 1: canons

Harmen Trimp

In het *Liedboek. Zingen en bidden in huis en kerk* (2013) zijn diverse liedvormen te vinden: keerverzen, ostinato-liederen en ook de canonvorm. In het eerste artikel over genres binnen het nieuwe *Liedboek* staan we stil bij de laatstgenoemde, eeuwenoude liedvorm.

Maar liefst zeventenzestig liederen in het nieuwe liedboek hebben een canonvorm. Een canon betekent dat na een eerste inzet van de melodie een tweede en eventueel derde of vierde (enzovoort) inzet volgt, zodat een vorm van meerstemmigheid ontstaat. In het *Liedboek* zijn deze inzetten duidelijk weergegeven met een 1, 2 of 3, enzovoort, meestal staat er ook een korte opmerking over de uitvoering bij. Een aantal liederen in deze vorm valt op: bijvoorbeeld het zeer oude 'Da pacem, Domine' (lied 1011), in een canon gegoten door niemand minder dan Melchior Franck (1579-1639), een tijdgenoot van Jan Pieterszoon Sweelinck (1562-1621), van wie als enige autograaf overigens een canon is overgeleverd.

1011 Da pacem, Domine

Da pa-cem Do-mi-ne, da pa-cem
Do-mi-ne in di-e-bus nos-tris.

vertaling: Geef vrede, Heer, in onze dagen.

S, A, T en B zijn de respectievelijke canon-inzetten voor sopraan op g', alt op d', tenor op g en bas op d. De vrouwen eindigen op 'nostris', de mannen op 'diebus'.

tekst antifoon uit de 9e eeuw

Van Orlando di Lasso (1532-1594) en Melchior Vulpius (1560/70-1615) treffen we in het *Liedboek* ook canons aan.

De canonvorm werd in de Renaissance en de Barok een vorm waarin een componist zijn bekwaamheid

en virtuositeit kon tonen. Johann Sebastian Bach (1685-1750) bleek uiteindelijk de specialist bij uitstek in zijn *Einige Canonische Veränderungen über das Weihnachtslied* (BWV 769) en *Das Musikalisches Opfer* (BWV 1079).

Opmerkelijk zijn de korte canons in het liedboek over bekende Duitse kerkliederen. Zo is Vulpius' canon over 'Es ist ein Ros entsprungen' (lied 473b) opgenomen en een aantal Duitse canons uit het midden van de twintigste eeuw van componisten als Herbert Beuerle (1911-1994) en Paul Ernst Ruppel (1912-2006).

433^a Nun komm der Heiden Heiland

Nun komm, nun komm, der Heiden Heiland, nun komm!

melodie Herbert Beuerle

Diverse canons zijn door Nederlandse componisten gemaakt, onder anderen door Theo Goedhart, Christiaan Winter en Willem Vogel werkten hieraan mee. Lied 842 is een canon van Goedhart die maar liefst met elf stemmen uitgevoerd kan worden!

Wat de uitvoering van de canons betreft: een aantal canons is duidelijk bedoeld voor huiselijk gebruik, om in schoolverband of familiekring te zingen rond de maaltijd (bijvoorbeeld lied 235). Andere canons zijn geschreven voor een specifieke plaats binnen de liturgie: zo is lied 301 een Kyrie en lied 406 een Sanctus.

Een aantal liederen zal goed tot hun recht komen als antifoön of keervers rond een Geneefse Psalm die door de gemeente gezongen wordt. Zo kan ik mij goed voorstellen dat op zondag Cantate een cantorij de canon van lied 98a als antifoön zingt, terwijl de gemeente coupletten uit de Geneefse variant van Psalm 98 zingt. Of wanneer als gezongen schriftlezing lied 176 door een gemeente gezongen wordt, zou een cantorij rond de coupletten de canon van

lied 176a kunnen zingen als keervers.

Het verdient aanbeveling dat een canon waarbij de gemeente in meerdere groepen gesplitst wordt een cantor de leiding neemt en aanwijzingen geeft wanneer er ingezet wordt, en, niet onbelangrijk, wanneer er afgesloten wordt. De organist kan bij de laatste regel van de canon vaak een orgelpunt spelen (dominant in de bas) waardoor er een natuurlijk einde ontstaat.

Overzicht canons in het nieuwe liedboek. (Derde kolom 'St' = aantal stemmen)

Nr	Titel	St	Opmerking
66a	Jubilate Deo	6	Stemmen eindigen na elkaar
80a	God van de heerscharen	2	Refrein kan laatste keer in canon gezongen worden, gevolgd door het 'Amen'
98a	Zing een nieuw lied voor God de Here	4	Zeer geschikt als vierstemmige koor inleiding bij psalm 98
100b	Juich voor de Eeuwige, aarde alom	2	Een lied waarbij afwisselend door koor en allen gezongen wordt
103b	Loof nu, mijn ziel, de Here	3	Zeer geschikt als vierstemmige inleiding bij lied 103a
137b	By the waters of Babylon	3	
146b	Laat ons nu vrolijk zingen	3	Zeer geschikt als vierstemmige inleiding bij lied 146a
176a	Om Sions wil zwijg ik niet stil	3	Zeer geschikt als vierstemmige inleiding bij lied 176
185	Een jongen met een grote mond	2	Het refrein kan in canon gezongen worden
219	Licht om te leven	3	
224	Elke dag vertelt over God de Heer	5	
226	Dank U voor uw overvloed	3	Zeer geschikt om thuis in familiekring te zingen rond de maaltijd
230	Het eten staat op tafel klaar	3	Geschikt om thuis in familiekring rond de maaltijd te zingen, de stemmen zetten in op verschillende toonhoogten
231	Dank U, dat wij samen eten	2	Geschikt om thuis te zingen in familiekring rond de maaltijd
235	Voor alle goede gaven, Heer,	4	Zeer bekend lied rond de maaltijd, 2e couplet 'Hallelujah' niet opgenomen
251	Blijf bij ons, reisgenoot	3	Avondgebed
262	Deze dag, het werk gedaan	4	Avondgebed
278	Dit huis vol mensen	4	De stemmen eindigen na elkaar
284	Christus, Gij zijt het licht in ons leven		
290	Licht van Pasen	4	
299f	Kyrie- en Gloriehymne	4	
299k	Eer aan God	8	Canon-ostinato waarbij de voorzanger de intenties zingt en de gemeente in canon een doxologie
301c	Kyrie eleison	3	
301d	Kyrie eleison	4	
302a	God in den hoog' alleen zij eer	3	Geschikt als vierstemmige inleiding op lied 302a
307	Glorie aan God in de hoge	4	

309	Zing nu verheugd een vrolijk lied	6	Zeer geschikt als vierstemmige koor antifoer bij lied 103a
330	Woord dat ruimte scheidt	2	De stemmen eindigen na elkaar
334	Het woord dat ik jou geef	2	
339g	Woorden van leven	2	Stemmen eindigen na elkaar, geschreven voor mannen en vrouwen
367c	Ontferm u God	2	
367k	Hoor ons bidden, God, en luister	4	Acclamatie na gebedsintenties
396	Vrede is het woord	2	Stemmen eindigen na elkaar, geschreven voor mannen en vrouwen
397	Vrede gaat van hand tot hand	3	
406a	Sanctus	5	
408g	Lam Gods	2	
420	Groot is de wereld	2	
433a	Nun komm, der Heiden Heiland	4	Geschikt als vierstemmige inleiding op lied 433
434a	Daar komt een schip, geladen	4	Geschikt als vierstemmige inleiding op lied 434a
436	Hef op uw hoofden, poorten wijd	3	Geschikt als driestemmige inleiding op lied 435
465	Hopen en uitzien naar het licht	3	
473a	Er is een roos ontloken	3	Bij deze canon is ook een tweestemmige ostinato genoteerd
473b	Er is een roos ontloken	4	
547a	Laten wij dan bidden	4	
619a	Lof zij God in de hoogste troon	3	Geschikt als vierstemmige inleiding op lied 619
654a	Zing nu de Heer, stem allen in	3	Geschikt als vierstemmige inleiding op lied 654
658	Gods adem waait zijn woorden	2	Pinksterlied
693	Wij vieren vandaag het feest	4	Pinksterlied
694	Dat wij volstromen	2	Pinksterlied
749a	'Op, waak op!'	2	Geschikt als vierstemmige inleiding op lied 749
809	Blijf niet staren	4	
814	Wees gezegend	3	Deze canon kan ook 9 stemmig uitgevoerd worden
820	Als op het einde van de weg	2	De laatste regel betreft een canon
842	Ik ben het licht van de wereld	5	Deze canon kan tot 11 stemmig uitgebreid worden
862a	Musica est Dei donum optime	4	
862b	Célébrons sans cesse	4	
863a	Nu laat ons God de Here	4	
881	Gaudeamus hodie	3	
883	King of kings and Lord of lords	2	
930	Jij geeft mij vleugels	4	
934	Ik ben	4	Na de canon zingt iedereen tegelijk: '...je vriend'
981a	Gij voedt de vogels in de bomen	2	Canon voor twee groepen en instrumentale begeleiding, de stemmen eindigen na elkaar
983	Lieve boetseerder	4	Melodie is hetzelfde als lied 862 a/b
988	Zittend in het gras	2	Deze 'Buitencanon' kent een ostinato: 'Alleluja, alleluja, amen'
1011	Da pacem, Domine	4	Deze canon is geschreven voor sopraan, alt, tenor en bas. Iedere stem begint op een andere toonhoogte
1015	Tot het uiterste	3	